

Семенов Александр. К вопросу направленности личности. Статья посвящена отдельным вопросам истории, теории и методологии структуры и направленности личности. Проанализирована историческая ретроспектива философского содержания понятия *личность* на разных этапах его научного познания. Представлены существенные особенности трактовки *личности* в зарубежных теориях психологии развития: психоаналитической, биологической, поведенческой, когнитивной, гуманистической. Установлено, что общим для всех теорий развития личности выступает её становление как последовательный процесс перемещения человека из биологической (индивидуальной) на социальную и на индивидуальную (духовную) ступени развития. На основе анализа психологических исследований С. Рубинштейна, А. Ковалева, Г. Костюка предложена структура личности как системное сочетание ее направленности, опыта и индивидуально-типологических особенностей. Направленность личности понимается автором как совокупность устойчивых мотивов, определяющих ее деятельность, а также система личностных отношений, где на передний план выступают отношения: к себе, к окружающим и к основному виду деятельности. Основными системообразующими элементами направленности личности выступают влечения, желания, потребности, интересы, склонности, стремления, идеалы, мировоззрение и убеждения. Обобщена предметность направленности личности. Определены перспективы научных исследований прикладных аспектов направленности личности в современных научно-педагогических исследованиях, а именно её уровня, широты, интенсивности, устойчивости, действенности.

Ключевые слова: личность, структура личности, направленность, направленность личности, теория развития личности.

Semenov Oleksandr. To the Question of the Direction of the Personality. The article deals with certain aspects of the history, theory and methodology of the structure and the direction of the personality. The author analyzes the historical retrospective of the philosophical content of the concept of *personality* at different stages of his scientific knowledge. The article presents the essential features of the interpretation of *personality* in foreign theories of developmental psychology: psychoanalytic, biological, behavioral, cognitive, and humanistic. It was established that common to all theories of personality development is its becoming as a serial process of moving people from biological (individuum) on social and individual (spiritual) stage of development. Based on the analysis psychological researches S. Rubinshtein, A. Kovalyov and G. Kostyuk author proposes the structure of personality, as a systemic combination of its direction, experience, individual and typological characteristics. The direction of the personality author understands as an aggregate of stable motives that determine its activities and as a system of personal relationships, where the foreground are the relationships: to themselves, to others and to the principal activity. The main backbone elements of the direction of the personality are: appetence, desires, needs, interests, inclinations, aspirations, ideals, outlook and conviction. The author made a generalization about objectivity of the direction of the personality. In the article the author defines perspectives of scientific research of applied aspects of the direction of the personality in modern scientific and educational research, namely its: level, breadth, intensity, stability and efficiency.

Key words: personality, structure of personality, direction, direction of the personality, the theory of personality development.

Стаття надійшла до редколегії
10.10.2014 р.

УДК 377.112.4.001+371.13

Надія Сеньовська

Формування професійної саморегуляції вчителя в процесі проходження студентами педагогічної практики

У статті схарактеризовано формування професійної саморегуляції вчителя (ПСРВ) у процесі проходження студентами педагогічної практики. Визначено місце практики в системі технології підготовки майбутніх учителів до ПСРВ; проаналізовано досвід майбутніх педагогів у контексті формування особистісних якостей, що її визначають.

Ключові слова: професійна саморегуляція вчителя, технологія підготовки майбутніх педагогів до професійної саморегуляції, етапи та принципи підготовки, особистісні властивості, що визначають ПСРВ.

Постановка наукової проблеми та її значення. Фахова діяльність педагога залежить від його особистісних якостей та рівня підготовки й потребує від учителя достатнього ступеня активності, здатності керувати, регулювати свою поведінку відповідно до ситуації. У процесі соціальної взаємодії (з колегами, учнями, батьками) під впливом вольової діяльності особистості формуються уміння професійної саморегуляції.

Вивчення дисциплін педагогічного циклу, зокрема вступу до вчительської професії, педагогіки та основ педагогічної майстерності, сприяє розв'язанню питань стосовно технології підготовки студентів до професійної саморегуляції вчителя. Однак постає проблема реального використання цих знань у практичній діяльності. Процеси їх засвоєння, перетворення і використання повинні опосередковуватися особистістю майбутнього педагога, його ставленням до фахової діяльності, тому така важлива активна самостійна робота в школі під час проходження педагогічної практики.

Багато дослідників (Г. Качан [2], Л. Лантух [3], В. Чайка [5] та ін.) вважає, що низький рівень професійної саморегуляції педагогів – один із тих суттєвих факторів, які знижують ефективність навчання та виховання учнів; підвищують конфліктність у спілкуванні з дітьми й колегами; сприяють виникненню та закріпленню в структурі особистості негативних якостей, підривають здоров'я; зумовлюють високу ситуативну напруженість, агресивний самозахист і слабку соціальну адаптацію учнів; знижують рівень творчої активності. З іншого боку, учителі з високим рівнем професійної саморегуляції частіше застосовують інноваційні методи викладання; відзначаються творчим підходом до системи виховання та навчання; можуть без особливих зусиль налаштувати учнів на позитивну емоцію, потрібну роботу, формують у школярів почуття психологічної захищеності та безпеки; забезпечують досягнення високої продуктивності педагогічної діяльності; мають краще розвинуту соціально-психологічну адаптацію до умов середовища.

Отже, проблема професійної саморегуляції та її розвитку сьогодні – це проблема становлення і збереження професіоналізму в суспільстві, а також активізації особистісного, творчого та інтелектуального потенціалу майбутніх фахівців.

Мета статті – схарактеризувати формування професійної саморегуляції вчителя у процесі проходження студентами педагогічної практики. Передбачено розв'язання таких **завдань**:

- 1) визначити місце педагогічної практики в системі технології підготовки майбутніх учителів до ПСРВ;
- 2) сформулювати завдання для студентів-практикантів;
- 3) проаналізувати враження майбутніх педагогів (у контексті формування та розвитку в процесі педагогічної практики особистісних властивостей, що визначають ПСРВ).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. *Професійну саморегуляцію вчителя (ПСРВ)* визначаємо як інтегративну особистісну професійну характеристику педагога, яка передбачає усвідомлення ним своїх дій, почуттів, мотивів, свого становища та доцільну видозміну власної діяльності відповідно до вимог ситуації.

В. Моросанова [4] зазначає, що саморегуляція характеризує своєрідність людини, відповідно, професійна саморегуляція кожного конкретного вчителя теж має певні особливості. Вони можуть і визначати рівень професійної саморегуляції, вчителя, і бути наслідком удосконалення цього рівня. Унаслідок розвитку таких характеристик педагог має можливість корегувати процеси власної професійної саморегуляції. І навпаки – зосереджуючи свої зусилля на вдосконаленні саморегуляційних умінь, сприяти появі означених якостей. До них належать: упевненість, ініціативність, обережність, критичність, самостійність, відповідальність та ін.

Технологія підготовки майбутніх учителів до професійної саморегуляції реалізується через три етапи:

1. *Пропедевтичний* (I, II курси) – передбачає актуалізацію та формування знань студентів про самовиховання і саморозвиток, вимоги до особистості вчителя, рекомендації щодо його саморегуляції, організацію самостійної роботи. Ці питання викладені в змісті лекційних і практичних занять із курсу «Вступ до вчительської професії».

2. *Моделювальний* (II, III курси) – містить актуалізацію педагогічних знань, уключення в їх систему нових понять і визначень, які є елементами теорії саморегуляції, а також систематизацію та узагальнення останніх. Під час проведення лабораторно-практичних занять і виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (зокрема з педагогіки та основ педагогічної майстерності) активі-

зуються саморегуляційні процеси майбутніх учителів, формується досвід та механізми їхньої професійної саморегуляції.

3. *Корекційний* (IV курс) – забезпечує використання студентами знань і вмінь професійної саморегуляції та їхню корекцію під час проходження педагогічної практики (у «живих» ситуаціях навчального процесу, безпосередній фаховій діяльності). У межах цього етапу також обговорюють результати застосування навичок ПСРВ.

Показником ефективності можна вважати комплексне оцінювання готовності майбутніх учителів до професійної саморегуляції. Останню діагностують на основі результатів навчальної діяльності студентів, рівня їхньої активності на лекціях, семінарських і лабораторно-практичних заняттях, якості виконання індивідуальних завдань та успішності проходження педагогічної практики.

Основна мета підготовки студентів до професійної саморегуляції – формування знань, умінь, навичок і досвіду її здійснення.

Для успішної реалізації технології підготовки студентів до професійної саморегуляції вчителя важливо дотримуватися вимог загальнодидактичних і специфічних принципів.

Загальнодидактичні принципи підготовки майбутніх учителів до професійної саморегуляції: професійна спрямованість процесу навчання, зв'язок теорії з практикою, науковість, доступність, систематичність і послідовність, індивідуалізація та диференціація навчання, оптимізація, свідомість, самостійність й активність у навчанні, емоційність.

Специфічні принципи підготовки майбутніх учителів до професійної саморегуляції: суб'єктність освітнього процесу, особистісне цілепокладання, емоційно-ціннісна орієнтація навчально-виховного процесу, ускладнення професійних функцій.

Серед педагогічних дисциплін, у процесі вивчення яких здійснюється формування готовності майбутнього вчителя до професійної саморегуляції, варто виділити вступ до вчительської професії, педагогіку, основи педагогічної майстерності.

У змісті курсу «Вступ до вчительської професії» (пропедевтичний етап) закладені первинні знання про сутність і специфіку професійної діяльності педагога, його самовиховання та саморозвиток, вимоги до особистості, інформація про стосунки в учнівських колективах. Призначенням курсу також є залучення студентів до свідомої й активної самостійної навчально-пізнавальної діяльності, популяризація самовиховання, самоформування та саморозвитку, забезпечення позитивної мотивації до вчительської професії, підготовка до педагогічної практики. Не випадково «Вступ до вчительської професії» – перший із циклу педагогічних дисциплін і логічно пов'язаний з усіма іншими курсами та з практикою студентів у школах.

«Педагогіка» (моделювальний етап) – основа дисциплін педагогічного циклу. Значну частину змісту курсу становить інформація про ключові поняття, термінологію та структуру психолого-педагогічних категорій. Студенти вчать свідомо оперувати ними. Так закладаються основи педагогічного мислення майбутніх учителів, формуються їх уміння та навички приймати оптимальні рішення, урахувати педагогічні закономірності, принципи виховання і навчання, розвивається саморегуляція.

Курс «Основи педагогічної майстерності» (моделювальний етап) є узагальненням системи знань, отриманих студентами на заняттях зі вступу до вчительської професії, педагогіки та психології, а також важливим доповненням до змісту фахової освіти, у якому розкриваються особливості професійної діяльності вчителя. Майбутнім педагогам важливо сформувати прийоми та методи особистісної саморегуляції, уміння і навички корегування взаємин суб'єктів педагогічного процесу, врегулювання конфліктів, самонавіювання, професійного самовиховання, вирішення складних педагогічних ситуацій.

Проходження і захист педагогічної практики (корекційний етап) – важливі елементи технології формування системи знань та вмінь професійної саморегуляції вчителя. Завдання добиралися, зважаючи на те, що, за дослідженнями О. Абдуліної [1], найефективнішими методами керівництва педагогічною практикою студентів є організація дискусій, обговорення проблемних питань, колективний аналіз діяльності студентів, їхні самооцінка та самоаналіз. На настановних конференціях методисти з педагогіки рекомендували майбутнім учителям:

1) застосовувати різноманітні методи для дослідження потреб, інтересів, особливостей, рівня розвитку учнів класу й відповідно планувати організацію виховної роботи;

2) зважати на бажання, рівень вихованості школярів;

3) обов'язково активно співпрацювати з класним керівником, учителями-предметниками, іншими працівниками школи та батьками учнів;

4) здійснювати науково-педагогічний аналіз уроків і виховних заходів у взаємодії з класним керівником, керівниками практики, студентами-колегами;

5) дотримуватися правил конструктивного, доброзичливого спілкування, виявляти педагогічний такт;

6) здійснювати рефлексію й самоаналіз власної фахової діяльності, постійно її корегувати;

7) застосовувати різноманітні методи, прийоми, засоби виховання та навчання, ураховуючи конкретні педагогічної ситуації.

Серед завдань, які ставили перед студентами, котрі мали проходити педагогічну практику, можна виділити ті, що стосуються формування ПСРВ:

– спостереження за професійною діяльністю вчителів для виявлення в них елементів саморегуляції;

– допомога й участь у підготовці та проведенні колективних виховних заходів для реалізації студентами вмінь саморегуляції в різних ситуаціях;

– спостереження за саморегуляцією педагогів і студентів із наступним аналізом ефективності цієї діяльності;

– самоспостереження й самоаналіз ефективності реалізації власних саморегуляційних умінь в умовах проходження практики, їх корекція та вдосконалення.

Після закінчення педагогічної практики проаналізовано виконану студентами роботу. Цікавими були результати саморефлексії майбутніх педагогів у контексті формування в процесі практики елементів ПСРВ.

Окрім обговорення й аналізу звітів, студентам було запропоновано анкету. Одне з питань – «Оберіть із запропонованого переліку п'ять рис, які є найважливішими для здійснення професійної діяльності педагога:

1) цілеспрямованість;	12) емпатія;
2) наполегливість;	13) тактовність;
3) активність;	14) дружелюбність;
4) самокритичність;	15) оптимізм;
5) гуманність;	16) інтелігентність;
6) безкорисливість;	17) креативність;
7) витримка;	18) організованість;
8) терплячість;	19) об'єктивність;
9) комунікабельність;	20) самоповага;
10) принциповість;	21) чуйність;
11) старанність;	22) справедливість».

В анкетуванні 2013–2014 р. взяли участь 73 студенти філологічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Його результати:

1) цілеспрямованість – 22–30,14 %;	12) емпатія – 8–10,96 %;
2) наполегливість – 39–54,42 %;	13) тактовність – 12–16,44 %;
3) активність – 22–30,14 %;	14) дружелюбність – 21–28,77 %;
4) самокритичність – 6–8,22 %;	15) оптимізм – 12–16,44 %;
5) гуманність – 13–17,81 %;	16) інтелігентність – 8–10,96 %;
6) безкорисливість – 3–4,11 %;	17) креативність – 29–39,71 %;
7) витримка – 13–17,81 %;	18) організованість – 23–31,51 %;
8) терплячість – 38–52,05 %;	19) об'єктивність – 15–20,55 %;
9) комунікабельність – 30–41,10 %;	20) самоповага – 2–2,74 %;
10) принциповість – 3–4,11 %;	21) чуйність – 6–8,22 %;
11) старанність – 4–5,48 %;	22) справедливість – 38–52,05 %.

Отже, узявши до уваги власний досвід педагогічної практики, серед найважливіших рис для здійснення фахової діяльності майбутні учителі назвали (див. рис. 1):

- 1 – наполегливість (39 осіб – 54,42 %);
 2–3 – терплячість і справедливість (38 осіб – 52,05 %);
 4 – комунікабельність (30 осіб – 41,10 %);
 5 – креативність (29 осіб – 39,71 %).

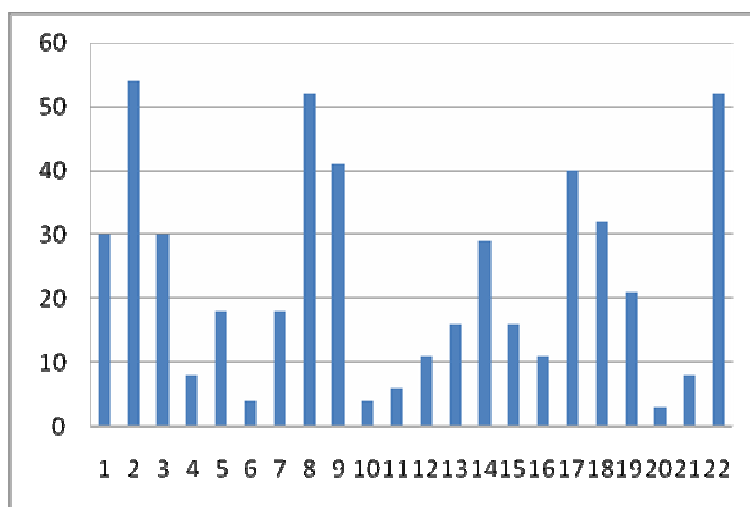

Рис. 1. Результати анкетування студентів ТНПУ ім. В. Гнатюка

Визначені риси репрезентують емоційно-вольові характеристики особистості педагога. Рівень їхнього розвитку безпосередньо залежить від формування умінь і навичок професійної саморегуляції вчителя. Отож, студенти на практиці переконалися у важливості формування компонентів ПСРВ, а також особистісних рис, які їм визначають і надалі працюватимуть у цьому контексті значно наполегливіше.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Розроблена технологія підготовки майбутніх учителів до професійної саморегуляції ґрунтується на структурі ПСРВ й охоплює три етапи, упродовж яких відбувається вивчення певних курсів і здійснюються різноманітні види роботи. Коригування, закріплення, удосконалення набутих умінь професійної саморегуляції, формування і розвиток особистісних рис, які їм визначають, здійснювалися в реальних умовах фахової діяльності під час проходження студентами педагогічної практики.

Серед перспектив подальших досліджень – розроблення методичних посібників для студентів і вчителів-практиків стосовно самоаналізу та коригування рівня власної ПСРВ.

Джерела та література

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений* / О. А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Качан Г. А. *Личностно-педагогическая саморегуляция как средство формирования педагогической культуры учителя экономики* [Электронный ресурс] // *Профессиональная культура учителя экономики : материалы Межвуз. науч.-практ. конф. (20–22 марта 1998 г.)*. – Режим доступа : <http://rspu.edu.ru/university/institute/econom/str4.htm#m5>
3. Лантух Л. І. *Правда про психічний стан учителів та учнів* [Електронний ресурс] / Л. І. Лантух // *Пост-методика*. – 2001. – № 2. – Режим доступа : <http://www.ipe.poltava.ua/pm/34/lantukh.htm>
4. Моросанова В. И. *Проблема индивидуального стиля саморегуляции произвольной активности человека* [Электронный ресурс] / В. И. Моросанова. – Режим доступа : <http://humanities.edu.ru/db/msg/38817>
5. Чайка В. *Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності : монографія* / В. Чайка ; за ред. Г. Терещука. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 275 с.

Сеневская Надежда. Формирование профессиональной саморегуляции учителя в процессе прохождения студентами педагогической практики. В статье характеризуется формирование профессиональной саморегуляции учителя (ПСРВ) в процессе прохождения студентами педагогической практики. Профессиональная саморегуляция определяется как интегративная личностная профессиональная характеристика педагога, которая предусматривает осознание им своих действий, чувств, мотивов, своего положения и целесообразное видоизменение собственной деятельности в соответствии с требованиями ситуации. Описывается технология подготовки будущих учителей к ПСРУ (пропедевтический, моделирующий, коррекционный этапы; общеди-

дактические и специфические принципы; содержание, отображенное в курсах «Вступление к учительской профессии», «Педагогика», «Основы педагогического мастерства») и место педагогической практики в этой системе. Формулируются задания для студентов-практикантов, направленные на усовершенствование приобретенных умений профессиональной саморегуляции и развитие личностных черт, которые ее определяют. Анализируется опыт будущих педагогов в отмеченном контексте (обобщаются результаты анкетирования).

Ключевые слова: профессиональная саморегуляция учителя, технология подготовки будущих педагогов к профессиональной саморегуляции, этапы и принципы подготовки, личностные свойства, определяющие ПСРУ.

Seniovska Nadia. Forming of Professional Self-regulation of Teacher is in the Process of Passing of Pedagogical Practice Students. In the article, forming of professional self-regulation of teacher is characterized in the process of passing of pedagogical practice students. Professional self-regulation is determined as personality professional description of teacher, that envisages realization to them of the actions, feelings, reasons, the position and expedient modification of own activity in accordance with the requirements of situation. Technology of preparation of future teachers to professional self-regulation (preparatory, designing and correction stages didactics and specific principles) and place of pedagogical practice in this system are described. The tasks for students-practice, sent to the improvement of the acquired abilities of professional self-regulation, forming and development of personality lines that determine her, are formulated. Experience of future teachers is analyzed in the marked context (the results of questionnaire are summarized).

Key words: professional self-regulation of teacher, technology of preparation of future teachers to professional self-regulation, stages and principles of preparation, personality lines that determine professional self-regulation of teacher.

Стаття надійшла до редколегії
26.11.2014 р.

УДК 378.015.3:159.955.6

Артем Смолюк

Формування професійної самосвідомості у студентів юридичного коледжу

На підставі уявлень про професійну самосвідомість, що включає «внутрішню» діяльність, продуктом якої є «Я-концепція», а з інших позицій це – інтегральна якість особистості, що об'єднує і втілює в собі весь її професійний досвід, стаття розкриває структуру та поєс розвитку професійної самосвідомості майбутнього юриста. Основні компоненти структури: сукупність когнітивної, афективної і поведінкової підструктур, зміст яких відображає специфіку юридичної діяльності. Процес розвитку професійної самосвідомості включає загальний і професійний розвиток особистості. При цьому становлення професійної самосвідомості нерозривно пов'язане з розвитком духовного світу людини. Значний вплив на формування професійної самосвідомості справляє розвиток її окремих феноменів, а також умови діяльності та спілкування, у яких відбувається професійний розвиток особистості.

Ключові слова: професійна самосвідомість, розвиток професійної самосвідомості, формування професійної самосвідомості.

Постановка наукової проблеми та її значення. Нові економічні умови, динамічна нестабільність, поява конкуренції на ринку праці й потреба орієнтації особистості в ситуаціях невизначеності, зміна ідеалів молоді стосовно старшого покоління, відсутність ідеологічного контролю у сфері професійної діяльності породжують нові вимоги до особистості та професійної підготовки майбутнього юриста. Вирішальним фактором, що визначає успішність діяльності фахівця юридичного профілю в умовах боротьби за цілісність і незалежність України, повне реформування правоохоронних органів, стає високий професіоналізм.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Одним із найважливіших компонентів, які утворюють здатність сучасного фахівця юридичного профілю до досягнення успіху в професійній діяльності, професійній самореалізації, є високий рівень сформованості професійної самосвідомості. Автор поділяє позицію сучасних учених, які визначають професійну самосвідомість як усвідомлення особистістю самої себе в професійній діяльності, у всьому різноманітті своїх професійних якостей, можливостей, здібностей і стверджують, що структура професійної самосвідомості збігається загалом зі структу-